

MARCH, Ausiàs: *Un male strano. Poesie d'amore*, Cèlia Nadal Pasqual i Pietro Cataldi (curs.), Torí: Einaudi, 2020; «Nuova Universale Einaudi. Nuova serie» 23.

LOLA BADIA PÀMIES

Universitat de Barcelona

lola.badia@ub.edu

Que una col·lecció tan canònica com la «Nuova Universale Einaudi. Nuova serie» proposi dinou poemes d'Ausiàs March amb l'original acarat de l'edició Bohigas (MARCH 2005), acompanyats d'una traducció que dona vida pròpia al text, i compendiats per un ampli comentari «a la italiana», respon a un pla ben definit de promoció del poeta valencià. En aquest sentit Pietro Cataldi va exposar un programa molt ambiciós durant el congrés sobre March que ell mateix havia organitzat el 2017 a la Università per Stranieri de Siena (*Ausiàs March* 2018: 20-31): March és un poeta amb una dimensió filosòfica poderosa, que destaca sobre els seus coetanis i s'avança a determinades inflexions de la lírica contemporània. El fet que no formi part del cànon europeu com Dante o Shakespeare només s'explica per la progressiva marginalització de l'idioma en què s'expressava. Per a les lletres catalanes March és un clàssic de referència, però la seva projecció internacional rarament depassa l'àmbit hispànic (MARCH 2004, MARCH 2017). Si Costanzo Di Girolamo va fer època integrant March en una col·lecció de textos acadèmics d'alta divulgació, que es diu «Biblioteca Medievale» (MARCH 1998), amb l'antologia Einaudi d'enguany el lector italià pot accedir a March en el context dels grans valors de la lírica de tots els temps. Els curadors Cataldi i Nadal són conscients que la canonització europea d'un poeta que escriu en una llengua subordinada comporta una presa de posició que supera l'amor per les belles lletres:

Per quanto possa essere [...] forte in noi la tentazione di aggrapparci all'autonomia dell'arte e di limitarci prudentemente a fare bene il nostro lavoro, ecco che una volta di più le nostre scelte hanno anche, sempre, un tratto politico. (*Ausiàs March* 2018: 21).

Aquest compromís amb el cas català va aparellat amb la voluntat d'acostar l'univers del poeta antic al lector contemporani. A la solapa posterior de la sobrecoberta s'hi llegeix la tercera estrofa del poema 78, «No guard avant ne membre lo passat», un cant del cicle Oh foll Amor, que desenvolupa el motiu de la immediatesa de l'acte amorós, amb al·lusió velada al *fach* (ps. 50-55, 138-143). La traducció destaca la realitat sexual de la situació: «Io mi *appago* se vedo te *appagata*, / e questo *desiderio* è grande tanto / che il sentire è perduto del mio corpo / fino a che la tua *voglia* non è *sazia*». L'original, per contra, empra uns termes equívocs —«son content», «voler vostre», «es va sadollant»— que faciliten la construcció dels terribles laberints verbals sense sortida de March: el que avui dia interpretem

a «abnegación sexual en sentido estricto con respecto a la mujer» (MARCH 2004: 475) condueix al malson tràgic de l'autodestrucció del jo poètic. Vegeu al poema 102 —que és «la grande canzone dello smarrimento» (p. 151)— els vs., 37-38: «Foch crem ma carn, e lo fum per encens / vaj'als damnats per condigne per-fum!». «Bruci il fuoco la mia carne, e il fumo / come incenso ai dannati sia degno profumo» (ps. XXVI-XXVII, 76 i 161).

L'acostament a l'univers mental de March es val d'una traducció que no és ni paràfrasi, ni versió de servei. Els curadors argumenten tant l'ús de calcs aparents, d'arcaïsmes i d'actualitzacions semàntiques, com el recurs a formes de la tradició italiana, a la polimetria o al manteniment estratègic de la rima (ps. XXXIV-XLIII). També afronten el problema de la polisèmia en March de termes amb una accepció filosòfica forta, com ara «imaginació», que mereix explicacions *ad hoc* en diversos contextos (ps. XXVIII, 96 i 111), i glossen certes troballes d'allò més encertades com la traducció de «força» per «slancio» (ps. XXXIX, 23 i 117). L'adaptació del tractament de vós, dirigit a la dama, per un tu, que l'acosta a la percepció del lector modern («attualizzazione del codice», p. XL) és del tot escaient, atès que, com és sabut, al segle XV hom parlava de vós al gat domèstic.

Que al darrere de la traducció d'aquesta antologia hi ha fervor i entusiasme per la poesia de March ho demostren alguns experiments francament simpàtics, com ara el manteniment de l'arrel catalana de «sojornar» a «me sojorn e'm delit», traduït per «soggiorno e mi diletto» (I, 11; p. 3). Di Girolamo escriu «godo e mi diletto» (MARCH 1998: 85); Micó desfà la parella de sinònims: «con este pensamiento me deleito» (MARCH 2004: 91) i a MARCH (2017: 108) es llegeix «con este pensamiento me alegre y gozo». Un altre exemple del mateix és a «absença és lo verme que la guasta» (cf. MARCH 2008: 100), traduït per «è l'assenza il verme che lo guasta» (I, 42; p. 5), quan altres versions porten «corrode», «lo roe». Així la solució permet mantenir la rima amb «contrasta». En la mateixa línia, «fa magrir» esdevé «smagra» (III, 4; p. 11), quan altres versions proposen «spolpa» o «hace enflaquecer». En sentit contrari, hi ha una picada d'ull al poema de Petrarca «Solo e pensoso i piú deserti campi», que se cita diverses vegades als comentaris; «e la calor no'm surt a part de fora» es tradueix per «e non mostro all'esterno il mio avvampare» (III, 6, p. 11), recordant «di fuor si legge com'io dentro avvampi» (RVF XXV, 8). Di Girolamo tradueix «sicchè il calore non mi esce di fuori» (MARCH 1998: 93). Els bons resultats de la versió de Cataldi i Nadal es poden mesurar en punts clau com la primera estrofa del poema 46 «Veles e vents han mos desigs complir». Només hi ha una proposta més rodona, que és la castellana de Josep Mª Micó, capaç d'aquest segon vers: «abriendo inciertas sendas por el mar» (MARCH 2004: 185); aquí fa «mentre faccio gli incerti cammini del mare» (p. 37).

La tria dels dinou poemes es justifica pel compromís amb el que els curadors anomenen la «logica profunda dei testi», el «senso profondo», o la «lògica interna» del conjunt de l'opus marquès (ps. XXXIX-XL). És per això que a la introducció (ps. v-XXX), a la nota sobre la recepció (ps. XXXI-XXXIII), a la nota sobre el text

(ps. XLIV-XLV) i a la biografia raonada (ps. XLVI-LI) es proporcionen totes les pistes necessàries per ampliar coneixements en tots els sectors, inclosos uns breus «Cenni biografici» (ps. XXIX-XXX). March interessa en tant que poeta que pensa; l'estudi i la valoració dels condicionants filològics, prosòdics, ideològics o biogràfics —que els curadors manllevem amb rigor de la bibliografia acadèmica en ús a les universitats catalanes— té un valor instrumental. Llir entre cards i Plena de seny són Teresa d'Híxer i Isabel Martorell, posem per cas, però la tria de l'antologia Einaudi no treballa a partir del cicles respectius sinó que copsa, en el conjunt da la seqüència heretada de l'edició de Pagès —via MARCH 2005—, materials que puguin conduir el lector a la comprensió del substrat profund del pensament de March, «poeta della scissione» (p. 117). La tria resulta estimulante. No s'han seleccionat ni els Cants de mort ni el poema 105, sinó els 1, 2, 3, 9, 27, 28, 29, 33, 34, 38, 46, 49, 56, 78, 82, 86, 98, 102, 118, que a la taula de les ps. 177-178 són designats pel primer hemístiqui («Així com cell», «Pren-me enaixí», etc.). En conjunt, 6 peces de Plena de seny, 5 de Llir entre cards, 3 cobles esparses, 2 poemes d'Oh foll Amor, 2 poemes extensos (el 102, de 232 vs., i el 118, de 96 vs.), més «Veles e vents». El poema 49 (ps. 42-45 i 132-135), «A mal estrany és la pena estranya», suggereix el títol de l'antologia: *Un male strano*. És una cançó a Llir entre cards, que tracta de l'excepcionalitat de l'experiència amorosa del jo líric:

L'amore sconvolge i principi classici e comuni della logica, alterando il rapporto causa-effetto, rimescolando l'ordine delle cose e ammutolendo il soggetto. «L'irruzione di questa esperienza è sentita come una forza infinita, tale da sgommentare il soggetto e da paralizzarlo con la paura». «Fra paura e desiderio si produce dunque uno stato conflittuale che definisce l'identità del soggetto (ps. 132-133).

Cataldi i Nadal reivindiquen March com a poeta pensador en la línia de Dante, Blake, Coleridge, Browning, Hölderlin, Leopardi, Eliot o Montale (p. xv) i també remarquen la duresa de la seva expressió, una «ruvidezza» que recorda la de Dante (p. xvi). Per una interpretació més afinada del pensament de March que es desprèn de l'antologia Einaudi cal remetre, però, a les aportacions dels dos curadors al congrés marquià celebrat a Barcelona el 2018 (*Ausiàs March* 2019: 29-75). Hi ha una pista en el que comenten a propòsit del poema 98, «Per lo camí de mort he cercat vida» (ps. 60-65 i 146-150); un text que reinterpreta els primers versos de la *Commedia* i genera un discurs on «si sfalda uno dei pilastri della lògica aristotèlica», que és «il principio di non contraddizione» (p. 150).

Al «Commento» (ps. 93-174), per cada poema s'ofereix un davantal i, per cada estrofa, aclariments sobre la traducció i sobre el context cultural del segle xv. La menció de les fonts clàssiques o escolàstiques és indicativa, mentre que les connexions amb Dante i Petrarca atreuen més l'atenció. Els curadors glossen detingudament la dimensió especulativa del pensament de March i entren en diàleg amb la tradició crítica que els ha precedit, tal com imposa el model dels set segles de discussió dels versos de la *Commedia* de Dante. En el cas de March, el diàleg

s'entaula amb els editors, els traductors i els materials de la tradició crítica catalana, magres i dispersos. Només mostres indicatives. Els curadors accepten l'esmena *ope ingenii* de Jaume Torró a 2, 10 «tant que no pot sorgir sens lo contrari», segons la qual «sorgir» vol dir 'ancorar' i corregeix el «surtir» erroni dels manuscrits (ps. 7 i 101-102). També entenen que «pochs animals no cloen les palpèbres», a 28, 3, vol dir que els 'animals petits no dormen', com va suggerir Di Girolamo (MARCH 1998: 127 i 324-325), i fins i tot sostenen que «prevale ormai questa lettura» (p. 115); tanmateix aquesta proposta tan sols s'accepta, i sense justificació, a MARCH (2017: 269). Gramaticalment el passatge no abona que «pochs» signifiqui 'petits', com és el cas de 46, 13, i el vers de Dante (*Inf.* II, 1-4) que allega Di Girolamo confirma que, als quatre primers versos del poema 28, la majoria dels animals reposen, tot preparant el contrast amb l'insomni dels malalts i dels criminals dels quatre següents.

Un «commento» tan copiós com el de l'antologia Einaudi incita a continuar el diàleg i això fa que s'hi trobin a faltar les remissions als llocs de les citacions de Torró o Di Girolamo que s'acaben d'esmentar. Dues aportacions més de detall entre les moltes que la crítica anirà perfilant. A 27, 41-42, «Plena de seny, no-s pot ben soferir / vida y dolor sens pendr'algun *espai*», traduït per «Piena di senno sono insopportabili / vita e dolore senza *spazio* che basti» (ps. 19, vg. comentari a p. 113), el mot «espai» fa més sentit en l'accepció 'descans', documentada al DCVB; vegeu «algun sosiego» a MARCH (2017: 265). I també convé precisar la glossa als «dons de cera fets», de 46, 18, uns presents votius o exvots, que a la p. 129 són entesos restrictivament com «candle per gli altari».

BIBLIOGRAFIA

- D. A. (2018): Diversos autors, *Ausiàs March e il canone europeo*, Benedetta Aldinucci i Cèlia Nadal Pasqual (curs.), Alessandria: Edizioni dell'Orso; «Bibliotheca Iberica» 19.
- D. A. (2019): Diversos autors, *El pensament d'Ausiàs March*, Anna Alborni, Lola Badia i Raffaele Pinto (curs.), Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres; «Series Maior».
- MARCH (2004): Ausiàs March, *Páginas del cancionero*, introducció, edició i notes de Costanzo Di Girolamo, Madrid, Buenos Aires, València: Editorial Pre-Textos; «Colección La Cruz del Sur» 711.
- (2005²): *Poesies*, Pere Bohigas (cur.), edició revisada per Amadeu-J. Soberanas i Noemí Espinàs, Barcelona: Barcino; «Els Nostres Clàssics. Col·lecció B» 19.
- (2008): *Per haver d'amor vida*, antologia comentada per Francesc Gómez i Josep Pujol, Barcelona: Barcino; «Col·lecció Barcino» 3.
- (1998): *Pagine dal canzoniere*, Costanzo Di Girolamo (cur.), Milà, Trento: Luni Editrice; «Biblioteca Medievale» 7.
- (2017): *Dictats. Obra completa*, Robert Archer (ed.), Marion Coderch i José Maria Micó (trads.), Madrid: Cátedra; «Letras Hispánicas» 788.